

BEWAARPLAATS ARA Gu	ARCHIEF/COLLECTIE Nass. Jan.	INV./CAT.NR. I 438 <i>regist 692</i>	FOTONEGATIEF PLAATS EN NR. ARA	AFGIETSEL PLAATS EN NR. Eigendom Stichting BRABANTS HEEM	NR.	
DATUM: 1372 feb 18		ZEGEL VAN <i>Helmond</i>				
		FUNCTIE				
		RANDSCHRIFT				
		ZEGELCLAUSULE				
		VOORSTELLING				
MATERIAAL w	KLEUR gr	VORM r	MAAT	STAAT 26	BEVESTIGING u	CONTRAZEGE -

Helmond

Uw Hoogheer,

Jagersolge uw verzoek heb ik de eer U in te zenden onder N°. 1. een aftekening met beschrijving van het huidige wapen derer Gemeente.

Dat wapen werd door den Hoogen Raad van Jdel d. 16 juli 1817, en gevolge het Besluit van den 20 Februari 1816 aan Helmont verleend, of, zoo als de Raad van Jdel zegt, aan Helmont bevestigd. De Gemeente toech zal bij haar verzoek, haar oud wapen hebben omschreven, met de woorden van: antiekum helm, Zonder opgave van den vorm; waardoor georis het verschil ontstaan is tusschen den vorm in het wapen door den Raad van Jdel verleend en den vorm in het wapen door de Gemeente vreeger geveerd. - De afteek van dat wapen onder n. 2. hierbij gevoegd, zal Lutes duidelyk maken. Het anc schift van het oude wapen was onbruikbaar geworden toen Helmont tenzelfden tijde verkregen had, dat zy uit den rang der kleine Steden van Brabant zou worden afgeheeren, en gebracht onder de gemene landelyke gemeenten. - Dat toech die er niet de wath-plompe grootte, de reden was, dat het buiten gebruik raakte, benijst een Leu met Zegel, ongeveer ter halver grootte, door de Gemeente in gemene zaken geberigt, maar welks stempel te loer zegaan is.

Wat nu de kleur aangaat, zoo schynh dere in het oude wapen geveerd te zyn, zwa met een zilveren helm; - daarentegen geeft het u groot heridelyk koncel van Br lands, hetgeen niet zoo veel zorg en kosten benodigt is, een rood wapen met zilver helm; Straks van gelijken vorm, als die in het platfond van het Raadhuus gestu cadvoord is, en alzo nog meer afrykende van het eerste wapen. Zie n. 3.

Het oude wapen (n. 2.) heette het grote Stads Zegel, en werd ook gebruikt an ausas, (waarsvoor enige andere Steden of een byzonder vandschift, of zelfs een enig zins gemengd wapen hadden.) - doch nooit bij enkele schopenen-akte, denijl ieder hunner zyn eigen Zegel berigde.

Bij uithangende Zegels is was (hoedamige er mij Sedent h laatst der 16de en

Den Heere: J. van den Dungen,

geens bekend zijn) had dit zegel een tegenzegel bestaande uit een (becken?) vorm met bloote wortels, tegen den stam het wapen der Berlaars, de eerste Heeren van Helmont, later nog eenigen tijd alleen gevoerd door de Fortenbach'ens., en het rand,, schrift. S. Scabinorum opidi de Helmont. - U vindt dit tegenzegel onder n. 11.

Wanneer nu en door men nu aan Helmont dit wapen verleend zij, is geheel onbekend. Maar het is misschien een der allereerste, welke door eenige gemeenten in Noord-Brabant kon gevonden worden. In het archief der abdij van Postel vindt ik datzelfde Zegel aan eenen akte van den jaer 1286. ja eenen Schepers akte, in hetzelfde archief aanverig, en verleden ten behoeve van heerserin Maria, weduwe van Otto IV. in 1276. toont aan dat Helmont reeds toen hare andere rechten over de jurisdicctie van Zulland openlijk uitoefende.

Of nu dat wapen, met de stedelijke rechten even na 1200 verleend zijn door Hendrik IV. en de eerste van Lotharingen en Brabant, die volk het eerst van Brabant een gouden leeuw op een zwart veld verdede, en in dien de heerlijkheid van Helmont aan de Hertogen van Brabant tot het jaer 1315 terugkeerde; - dan wel of dat wapen met de stedelijke rechten bij eenen wogaande uitgifte geschonken zijn; zal wel nimmer tot eenige zekerheid gebracht worden.

Eindelijk nu betreft den oorsprong, of de reden dat het wapen een helm sverth, geloof ik mijn elders wel eens medegedeelde mening hier ter plaatse te kunnen verhalen. Alle wapenen zijn posterieur aan den oorsprong eeniger gemeente, en de naam der gemeente is anterieur aan het eigenlijk politiek bestaan der gemeente. Indien nu de naam eenig voorwerp, merkelyk of schynbaar uitdrukke, dan gaf hij aan het wapen zijn vorm; - Zoo niet dan raadt daer een genomen de Bekehrtheit der plaats, met of zonder de wapenen der heerlyke families. Zoo dat; enkele gevallen uitgenomen, van den naam der gemeente met den oorsprong van het wapen, evenmin van het wapen, de oorsprong van den naam met eeniger grond kon worden afgeleid; indien de geschiedenis het niet van elders aangeeft. Deze meening nu op het onderharige geval toepassende, Zoo is de lyd wanneer, en de wyse hoe Helmont zich tot een gemeente verhoogde niet alleen, maar reeds even na 1200 de rechten eenen stad uitoefende, als mede naams zij den

naam van Helmont verkreeg een onoplosbaar raadsel. ^{leette} Ook de gemeente van een
maal Helmont en bij de bevoegde van een zegel gaf die naam, hij moge al of niet
van helm of helmich afstammen, doch het meest het voorwerp aan, wat Helmont im
men in haar wapen gevoerd heeft.

Met een aantal voorbeelden van de meest onderscheidene namen der gemeenten onzer
Provincie, zoude ik deze meening kunnen staven, doch ik verstaan voor de beantwor
ding der aanroep, wat zeker of onzeker is nagen Helmont's wapen, het noodige
te hebben bygebracht.

In de hoop terens dat U deze mededeeling naar genoegen Zyn zal heb ik de
eer mij met de meeste achting te noemen

Uw toegewegen dienaar en vriend

van L. J. Donkers Peinierzoon

L. J. D. J.

Helmont 3 October 1857

F . J. VAN E T T R O, no.4, Kol. 151

Boekbespreking van C. D r u i f, *N e d e r l a n d s e G e m e e n t e w a p e n s*.

Uitg. Drukkerij Eisma, N . V . , Leeuwarden 1965, *De Nederlandsche Leeuw* jrg. 84, no. 4, april 1967, kol. 141-155

(Helmond)

kol. 151

H e l m o n d 22/61 heeft voor zijn omgewende helm tenminste nog een voorbeeld, nl. een zegel uit 1241, afgebeeld in het „Corpus Sigillorum Neerlandicorum". Maar gaat het ook hier niet om een fout van de zegelsnijder? W a n t op het prachtige wapentableau in een van de zalen van het Kasteel-Raadhuis van Helmond ziet men de helm van H e l m o n d heel gewoon naar heraldisch rechts gericht.

12 Maart 1924.

No. 5

*Wij Wilhelmina, bij de gracie Gods.
Koningin der Nederlanden. Prinses van
Oranje-Nassau, enz., enz., enz.*

Beschikkende op het aan Ons gericht verzoekschrift van den Raad der gemeente Helmond, om voortaan gebruik te mogen maken van een gewijzigd wapen;

Gelet op het besluit van den Souvereinen Vorst van 24 December 1814, No. 32, en op het Koninklijk besluit van 25 April 1919 (Staatsblad No. 181);

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 10 Maart 1924, le. Afdeeling A., No. 8 3 6 ;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

met wijziging in zooverre van het thans door haar gevoerde, de gemeente Helmond (provincie Noordbrabant) te bevestigen in het gebruik van het navolgende wapen, zijnde : in keel een omgewende tournooihelm met als helmtaeken drie eiketakjes en een vogeltje op het middelste daarvan, alles van zilver; het schild gedekt met eene vijfaladerige kroon van goud.-

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit.

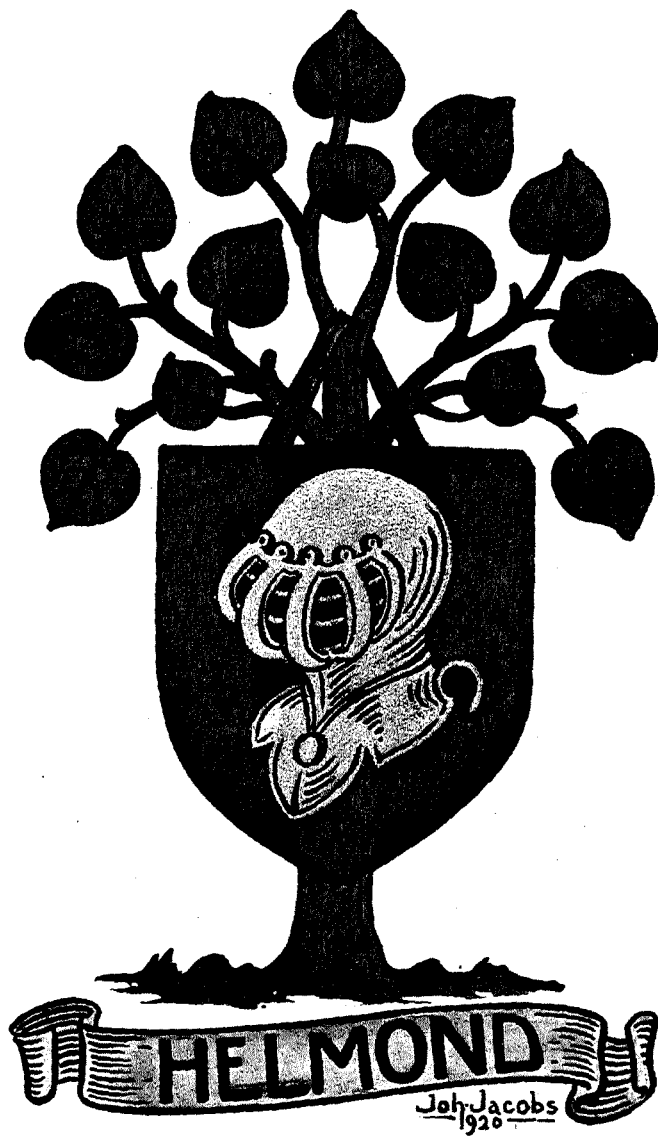
's-GRAVENHAGE, den 12 Maart 1924.
(get.) W i l h e l m i n a .

De Minister van Justitie,
(get.) Heemskerk.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie,
(get.) van Blom.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal voornoemd,

van Blom

3^e JAARGANG.

I OCTOBER
1885.

I OCTOBER
1886.

c. 1572

REDACTEUR EN UITGEVER: AUG. SASSEN TE HELMOND.

1919/1920

Het wapen der gemeente Helmond.

Men heeft den helm van het wapen der gemeente Helmond als niets anders dan eene uiting van volksetymologie, als een middeleeuwsche rebus te beschouwen. Dit populaire teeken heeft het oorspronkelijk symbool der vrijheid Helmond op zijde gedrongen, later uit het wapen der stad Helmond doen verdwijnen, tot ten slotte het oorspronkelijk teeken in onherkenbaren

vorm weder in het wapen der gemeente Helmond is binnengeslopen, zooals door mij in de volgende regels zal worden aangetoond.

Het middeleeuwsche Brabantsche staatsrecht kende naast de gewone dorpen ook geprivilegieerde plaatsen, welke vrijheden genoemd werden. Dat sommige van deze laatste weder boven hare soortgenooten bevoordeeld en door uitbreiding der privilegiën tot stad verheven werden, doet voor het oogblik niet ter zake; genoeg zij het, dat vele der Brabantsche vrijheden en steden, in het bijzonder in de voormalige meierij van 's Hertogenbosch, als symbool een boom gevoerd hebben ¹⁾. Gewezen worde op 's Hertogenbosch, Oerle, Oirschot, Someren en Waalwijk en buiten de Meierij op Herenthals, welk getal door bestudeering der oude zegels gemakkelijk zou te vermeerderen zijn. Immers het zegel der gemeente was een der voornaamste, zoo niet de voornaamste plaats, waarop het gemeentelijk symbool werd afgebeeld.

Helmond heeft oudtijds eveneens dien boom gevoerd, bewijze het contrazegel der stad, dat aan een acte van het jaar 1355 gehangen is ²⁾. Wat voor soort boom destijds hiermede bedoeld mag zijn, is gemakkelijk op te lossen: een eikeboom, zooals de bladeren op het zegel duidelijk aangeven. Het zelfde is het geval met het (jongere) zegel van Oirschot. Maar toch is men geneigd te twijfelen, of dit niet eene latere interpretatie van het symbool is. De boom op het zegel van Herenthals, dat in het jaar 1259 voorkomt, wordt als een appelboom beschreven, de boom van 's Hertogenbosch, hangende aan een zegel eveneens van 1259, als eene linde en vertoont bladeren van afgeronden, ja hartvorm ³⁾. Nu is het mogelijk, dat deze vormen schematisch zijn aangegeven en dat men slechts het begrip „boom” heeft willen afbeelden, maar dan rijst toch de gedachte waarom, en welke boom oudtijds zulk eene groote beteekenis gehad heeft. Is het de „peridèxe”, de geheimzinnige boom uit het Bestiarium, zooals E. GEVAERT in zake het wapen van Herenthals meent ⁴⁾? Ik voor mij ben eerder geneigd aan eene rechtskundige beteekenis van dit beeld te denken, het te houden voor eene afbeelding der linde, onder wier takken de naburen bijeen kwamen, recht werd gesproken, administratie gevoerd en

¹⁾ Het verdient opmerking, dat enkele plaatsen, die tot heden niet als vrijheid of stad bekend staan, oudtijds den boom gevoerd hebben zooals Heeze-en-Leende en Waalre. Daarnaast zijn er verschillende Brabantsche steden of vrijheden, die eene burgt of stadspoort voeren, zooals Antwerpen, Breda, Duisburg, Eersel, Genappes, St. Oedenrode, Oisterwijk en Tilburg, hetgeen het vermoeden wettigt, dat ook deze plaatsen een gemeenschappelijken rechtstitel van ontstaan of wijziging van hare rechten hebben en het symbool daarvan in haar zegel of wapen hebben opgenomen.

²⁾ Algemeen Rijksarchief te Brussel, Charters van Brabant No. 892; Oud-archief der gemeente 's Hertogenbosch, Grootte stadskomme No. 121.

³⁾ Alg. Rijksarch. te Brussel, *ibid.* Nos. 69 en 71.

⁴⁾ E. GEVAERT, *Héraldique des provinces belges*, 1918 fol. 74.

markt gehouden, die derhalve met recht als symbool der gemeentelijke vrijheden kon gebezigd worden.

Helmond, in het jaar 1314 nog eene vrijheid genoemd, wordt in 1329 als eene stad betiteld, waaruit volgt, dat tusschen beide jaren stadsrechten verleend zijn en dus, hetgeen in dit betoog meer belang inboezemt, een stadszegel moet gesneden zijn. Het oudst bekende zegel van Helmond hangt aan de reeds hierboven vermelde acte van het jaar 1355. De voorstelling is evenwel zoo primitief en de lettervorm van het randschrift zoo archaïstisch, dat men redelijkerwijze moet aannemen, dat dit zegel ouder is en dus, omdat het randschrift luidt: sigillum burgensium et opidi de Helmont, waarschijnlijk het zegel, dat tusschen 1314 en 1329 is aangeemaakt ¹⁾. Dit zegel vertoont den populairen helm, destijds als een pothelm met vlakken top afgebeeld, en als helmteeken drie bebladerde eiketakjes, op het middenste waarvan een vogel gezeten is. Blijkbaar doelt de helm op de eerste vier letters van het woord Helmond, hoewel het duidelijk is, dat er geen taalkundig verband tusschen beide woorden bestaat, waarvan het laatste uit de deelen „hel” en „mond” is samengesteld. Minder voor de hand ligt het om in het helmteeken den boom terug te vinden, thans door de omstandigheden tot enkele takjes gereduceerd, terwijl eene toevallige versiering van dien boom, een vogeltje, tot abnormale grootte en gewicht is uitgroeid. Dit vogeltje is niets essentieels; het behoort evenals draken tot de bekende versieringsmotieven van Romaansche zegels. Het Bergen-op-Zoomsche zegel van het jaar 1355 vertoont bijvoorbeeld een driehoekig wapenschild, terwijl de overblijvende ruimte van den omtrek aangevuld is met een vogel en twee (ongevleugelde) draken; het zegel van Herenthals van het jaar 1259 aan den voet van den boom een dergelijken draak, dat van 1355 daarentegen vier vogeltjes, in den top van den boom gezeten ²⁾.

Men ziet dus in het zegel der stad Helmond twee teekens vereenigd: het symbool der geprivilegiëerde gemeente en het plaatselijk symbool en dit op eene even eigenaardige als origineele wijze ³⁾.

¹⁾ Het stempel van dit zegel, eene bronzen plaat met bronzen ringvormig handvat, berust in de verzamelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant.

Zie de beide acten in: KROM en SASSEN, Oorkonden betreffende Helmond, fol. 14 en 21.

²⁾ Alg. Rijksarch. te Brussel, ibid Nos. 69 en 892. Deze draak en vier vogeltjes, die op twee verschillende zegels van Herenthals voorkomen, hebben GEVAERT tot de meening gebracht, als zou de boom van Herenthals eene gewijde beteekenis hebben: „l'arbre mystérieux qui sert de refuge aux colombes, parceque sa seule vue fait fuir les serpents.”

³⁾ Vergelijk hiermede het oude zegel van Antwerpen, dat een burch of vestingmuur vertoont als symbool der geprivilegiëerde positie (zie noot 1 blz. 154), van welks kanteelen banieren uitsteken, versierd met eene hand, het locale distinctief, dat voor degenen, die het Antwerpsche dialect kennen, op gelijke lijn met den helm van Helmond staat.

Het is zeer wel verklaarbaar, dat dit laatste het op den duur gewonnen heeft, zoodat het latere wapen der stad uit een helm bestaat, naar den eisch des tijds als een toornooihelm afgebeeld.

De kleuren der stad, gelijk door dit laatste overgeleverd, namelijk zilver en rood komen mij niet zonder beteekenis voor. Immers het zijn de wapenkleuren van het hertogdom Lotharingen, welke oudtijds eveneens door de hertogen uit het Leuvensche huis, die zich later hertogen van Brabant genoemd hebben, gevoerd zijn. De stad Leuven voert nog altijd een wapen, dat aan dat van Lotharingen identiek is, en de Brabantsche plaats, wier wapens uit zilver en keel zijn samengesteld, zijn te talrijk om aan toeval te denken ¹⁾.

Bij Souverein Besluit van 14 Dec. 1814 is vastgesteld, dat de gemeenten en andere officieele lichamen hunne reeds gebruikelijke wapens zouden kunnen doen bevestigen of nieuwe bekomen. Dientengevolge heeft de stad Helmond in de eerste helft van het jaar 1815 door bemiddeling van den Gouverneur der provincie aan den Hoogen Raad van Adel de bevestiging van haar wapen gevraagd, daartoe echter niet eene afbeelding van haar wapen, maar van haar zegel ingezonden. [Daar dit besluit aldus werd geïnterpreteerd, dat de samenstelling der verlangde wapens aan de aanvragers moest worden overgelaten, heeft de Hooge Raad met deze afbeelding genoegen genomen en haar alleen naar de toenmaals geldende begrippen van heraldiek gecorrigeerd,] dat is o.a. als wapenkleuren, want het zegel vertoonde geene kleuren, van de rijkskleuren voorzien. De bevestiging is in het jaar 1817 en onder de volgende omschrijving geschied: „zijnde van lazuur, beladen met eenen links en profiel getareerden antieken helm, cimé van een vogeltje, perché op een afgehouden tak, met twee beugels boven den helm bevestigd, alles van goud; het schild gedekt met een gouden kroon van vijf fleurons” ²⁾.] De bekroning is eene toevoeging van den Hoogen Raad zelve, toegekend aan meerdere plaatsen, hoewel niet alle met stadsrechten. De daarbij gevoegde teekening kan niet anders dan als een karikatuur van het zegel gekwalificeerd worden.]

Na hetgeen hierboven geschreven is, behoeft het geen betoog, dat er voor de gemeente Helmond voldoende reden aanwezig is de herziening van haar wapen aan te vragen. De beschrijving hiervan zal m.i. moeten luiden: van keel met een rechts-gewenden helm van zilver, gevoerd van sabel. Is het mij evenwel geoorloofd mijne verbeelding te laten gelden en een stap verder te doen, dan zou ik wenschen, dat de herinnering aan het oude symbool van Helmond den boom, die nog thans, zij het in

¹⁾ Niet onwaarschijnlijk heeft ook 's Hertogenbosch deze wapenkleuren als vlag gevoerd. ←

²⁾ Volgens vriendelijke mededeeling van den Secretaris van den Hoogen Raad van Adel, die echter niet de *zagsman* is van

onherkenbaren vorm in het wapen prijkt, niet verloren ga en der gemeente het recht verleend worde haar wapen, aan een boom als schildhouder te mogen ophangen.

Met opzet heb ik in de beschrijving van den helm en den boom geene bijzonderheden opgenomen, die m.i. niet van essentieel belang zijn. Ik geloof, dat het goed gezien zou zijn, indien aan de gemeente de vrijheid gelaten werd den vorm van dien helm en de eigenaardigheden van dien boom af te beelden naar gelang der omstandigheden, waaronder het wapen zal gebezigd worden. Helm en boom immers zijn slechts symbolen, geene afbeeldingen, zooals ik in mijn bovenstaand betoog voldoende meen te hebben aangetoond.

J. P. W. A. SMIT.

k (dr. van

wt Marti-

Rixtel;

nk, overl.
met Catha-
leden 1-8-
anna Rooij-

nk eri.

Donk;
overl. 21-

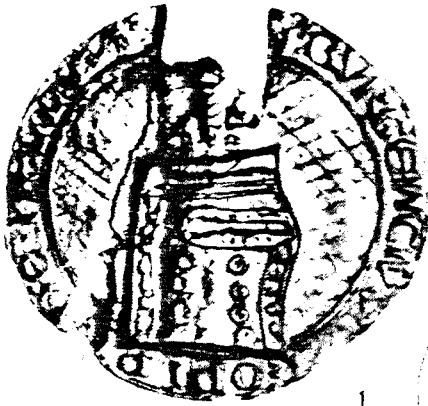
Donk, huw-
Thiel, geb.
n Geertru-

geb. 13-4-
k en Donk,
met Johan-
werk 23-12-
van Goch).

nk, huwde
s, geb. 9-4-
k en Donk.

D.

shot, mole-
anna Maria
zich 30-5-
ertrekt 1-5-

1

1241

2

e. 1356

3

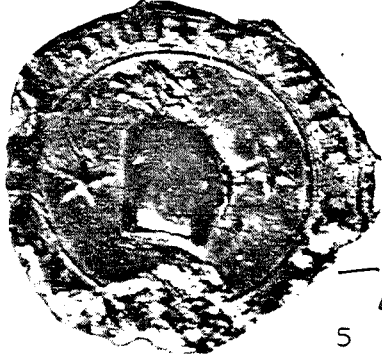
e. 1696 Muntegeboek Helmond.

4

e. 1534

Het Wapen van Helmond

— schepen
Walterus de
5 Stedeiken
Mechelen
(1260) 1271

De Brabantse Leeuw, Jrg. 7, afl. 1

BL 1958 (7)

Hieruit geboren:

1. *Allegonda*, geb. 5-10-1852 te Schijndel, overl. 19-10-1870 te Helmond;
2. *Anna Maria*, geb. 4-3-1864 te Helmond, overl. 4-1-19... te Veghel, huwde 1-5-1899 te Helmond *Franciscus Leonardus Bombeeck*, katoendrukker, geb. 3-12-1855 te Helmond, overl. 7-8-1914 te Helmond.
3. *Sebastianus Arnoldus*, geb. 26-3-1865 te Helmond, overl. 2-6-1865 te Helmond;
4. *Gertruda Maria*, geb. 19-3-1866 te Helmond, overl. 31-10-1871 te Helmond;
5. *Maria Christina*, geb. 19-4-1857 te Helmond, overl. 2-7-1867 te Helmond.

(Wordt vervolgd)

Oss.

† F. J. van Will.

HET WAPEN VAN HELMOND

door dr. J. P. W. A. SMIT,
Oud-Rijksarchivaris in Noord-Brabant

Het wapen van Helmond, dat ik om nader te noemen redden als van keel met een tournooihelm van zilver beschrijf, schijnt niet ouder dan de 16de eeuw te zijn. Fig. 10¹⁾. Aanvankelijk verwondert men zich daarover, omdat de gemeente reeds in 1220 stadsrechten bezat, derhalve van voldoende aanzien was om geacht te worden een dergelijk teken van haar gezag te behoeven. Deze verwondering stijgt nog, indien men bevindt, dat van het stadszegel een afdruk van het jaar 1241 bewaard is, welk zegel reeds die zelfde helm, alleen in een oudere vorm toont. Fig. 1. Waarom drie eeuwen met het aannemen van een stadswapen gewacht?

Daar er te Helmond klaarblijkelijk verband tussen stadswapen en stadswapen is, dient de geschiedenis van het laatste door die van het eerste verklaard, welke geschiedenis op haar beurt van die der stad afhankelijk is, wel te verstaan in de

1) Reeds gaf ik in 1920 in het Nederlands Archievenblad jg. 1919/20 No. 3 een beschrijving van dit wapen. Voor dit artikel neem ik thans slechts een beperkte verantwoordelijkheid, niet zozeer, omdat sinds dien nieuwe bijzonderheden aan het licht gekomen zijn, maar wegens de foutieve verklaring van het oudste zegel, waarvan mij destijds trouwens geen ouder exemplaar dan van 1356 bekend was.

eerste plaats van de rechtsgeschiedenis van deze, omdat de stempel uiteraard daarmee in nauw verband staat. Echter gaat men, de stad mogelijk een zekere laksheid toeschrijvend, van de 19de-eeuwse misvatting uit, dat het besturen ener middeleeuwse gemeente, laat het stad of dorp zijn, bij gebreke van een wapen eigenlijk niet goed mogelijk was. Bovendien ziet men, door het vraagstuk aldus te stellen, over het hoofd, dat er een tijd geweest is, dat geen enkele Nederlandse gemeente zelfs maar een zegel bezat, want het oudste overleverde is dat van Antwerpen, van 1230, zij het, dat de stempel er van wellicht nog uit de laatste jaren der 12de eeuw dagtekent.

Het stadswapen van Helmond was, als gezegd, in de 16de eeuw van keel met een helm van zilver. Destijds heeft men zich, te oordelen naar hetgeen Van Oudenhoven er over geschreven heeft ²⁾, de reden er van afgevraagd. Men had een gemakkelijke verklaring bij de hand, dat namelijk daaruit zou blijken, dat Helmond een frontierstad was, welke naast God op haar helm en ander wapentuig moest vertrouwen, en men kon destijds daarmee genoegen nemen, omdat sprekende wapens inderdaad van ouds bekend zijn. Echter zou dit insluiten, dat de helm van het zegel van 1241 door Helmond's stedelingen om de zelfde reden was aangenomen, hetgeen ik betwijfel, omdat dit stuk destijds nog nieuw was en men zich de oorspronkelijke betekenis nog bewust moet geweest zijn.

Van de oudste staatkundige lotgevallen van Helmond is tot heden weinig bekend. In 1220 verklaart hertog Hendrik I van Brabant bij acte, dat hij de heerlijkheid er van, kort te voren door hem verkregen, aan zijn dochter Maria heeft verleend. Deze, omstreeks 1260 overleden, heeft blijkbaar Helmond aan haar achterneef, de toenmalige hertog Hendrik III vermaakt. In het jaar 1300 blijkt zijn kleinzoon Jan II, als hertog, althans als heer van Helmond, gemene gronden uit te geven, zodat het vermoeden gewettigd is, dat de stad sinds 1230 in het Leuvense Huis gebleven was. In 1314 ruilt hertog Jan III zijn „dorp, perk, molen en land van Helmond met heer Jan Berthout, gezegd van Berlaer, tegen diens bezittingen te Lier, zij het met voorbehoud der hoge justitie en in leenverband ³⁾.

Ogenscheinlijk belemmert dit gebrek aan feiten de verkla-

ring van het stadszegel van 1241, maar hierin komt de bijzondere vorm van de helm te hulp ⁴⁾. Integendeel zal blijken, dat de geschiedenis van het stadszegel tevens die der stad zelve is.

Van dit zegel trekt de helm het meest de aandacht en wat kan men in dit stuk in de eerste helft der 13de eeuw te Helmond anders gezien hebben, dan dat het de heer, ongetwijfeld een krijgsman, toebehoord had? Nader toezien leert bovendien, dat deze soort, een zogenaamde pothelm met gebroken front, pas in de eerste jaren dier eeuw gebruikelijk werd, hetgeen een bevestiging van het reeds geuite vermoeden is, dat het zegel niet veel ouder dan 1241 kan geweest zijn. Het ligt voor de hand om aan de helm van hertog Hendrik I, die van 1190 tot 1235 regeerde, of aan die van zijn zoon, Hendrik II, die hem opvolgde, te denken, maar beide voerden boven op geen helmteken, gelijk met die van Helmond het geval is.

Overigens is men weder van een verkeerd standpunt uitgegaan, want deze helm was in 1241 geen militair stuk meer, integendeel een symbool, omdat de opname er van in het zegel op en om zich zelf anders onbegrijpelijk, ja ondenkbaar zou zijn. Zelfs is hij een rechtsteken, in waarde bijvoorbeeld gelijk aan die van het tegenzegel van Walterus van Aa, van 1230, welke Walterus tot een der voornaamste families van Brabant behoorde, als o.a. het kasteleinschap van Brussel bekleedende ⁵⁾.

In het stadsarchief van Mechelen berust het van 1271 daterende zegel van zekere Walterus de Stadeiken, die echter reeds van 1260 af schepen dier stad was, zodat de stempel vermoedelijk van het laatstgenoemde jaar dateert ⁶⁾. Fig. 5. Dit zegel vertoont de zelfde helm met boven op een zelfde stuk, de tak met de eikenbladeren. Men kan er zeker van zijn, dat deze schepen van Mechelen zodoende de helm van zijn heer voert en inderdaad blijkt het stuk aan weerszijden boven het vizier het bekende driepalentecken der Berthout's, heren dier stad, te dragen ⁷⁾.

Het belang van dit alles springt niet aanstonds in het oog. Men dient immers te weten, dat dergelijke helmen destijds hoogstzelden in een zegel van het type, waartoe die van Hel-

4) Zegel der poorters van Helmond 1241. Sch. 1/1. Ex corpus sigillorum Neerlandicorum no. 894.

5) De Raadt, Scause armoris des Pays-Bas et des pays avoisinants. 1897. In voce. Sch. 1/1. Dr. F. Ganshof, Etude sur les ministeriales en Flandre et en Lotharingie, p. 122. 1927.

6) De Raadt als boven, in voce. Ik dank de reproductie aan de heer R. De Roo, archivaris-conservator ten gemeentearchieve van Mechelen.

7) Smit, De Brab. Beelden en tekens van recht, ill. 154, 1957.

2) J. van Oudenhoven, Een nieuwe ende vermeerderde beschrijvinge van de meyerie van 's-Hertogenbosche, 1670.

3) De hertog noemt Helmond alsdan een dorp, maar waarom en wanneer zij (tijdelijk?) haar rechten verloren zou hebben, is niet bekend. Men vindt deze en de overige Helmondse bijzonderheden meest in Geschiedenis van het Kasteel-radhuis en de Heeren van Helmond, door Jac. J. M. Heeren. 1938.

mond en van de Mechelse schepen behoren, worden afgebeeld en dat deze zeldzaamheid niet zozeer voor het stuk als voor het afbeelden er van in het zegel geldt. Dit rechtvaardigt derhalve het vermoeden van enig heerlijk verband en met te meer reden, omdat, als gezegd, beider helmteken het zelfde is.

Echter hebben de Berthout's, van wie meerdere zegels bewaard zijn, evenmin als de hertogen de eiketak als helmteken gevoerd, terwijl toch in deze overeenkomst het vermoeden der identiteit voornamelijk gelegen is. Men bedenke bovendien, dat het voeren van een dergelijk teken in de eerste helft der 13de eeuw nog hoogst ongebruikelijk en om zo te zeggen aan de keizer of de koning voorbehouden was.

Wat nu de eiketak in het bijzonder aangaat, is deze mij in het besproken tijdvak nog éénmaal voorgekomen, namelijk in het secreetzegel van Theoderich de Bruche, een Rijnlander, van 1206, en wel boven op een geknopte staf geplaatst⁸⁾. Terwijl diens hoofdzegel van het normale wapenschildtype is, is het secreete van het zelfde gespecialiseerde type als die van Helmond en van de Mechelse schepen.

De staf is een overoud wel bekend teken van gezag, kortweg oorspronkelijk een keizerlijk insigne en dat de eiketak daar boven op gevoerd wordt, doet onderstellen, dat deze in het begin der 13de eeuw gelijkwaardig geacht werd met bijvoorbeeld de lelie op de koninklijke Franse scepeter te zijn.

Dit is voor mij een aanleiding om ook op een nadere bijzonderheid van die tak te wijzen, dat namelijk daarop vogels gezeten zijn. Vogels zijn van ouds als versiering zeer algemeen gebruikelijk en men kan er de afbeelding van of de zinspeling als symbool op meerdere begrippen in zien, met gevaar echter van in een vroeg-middeleeuws woud van phantasie te verdwalen. Dit weerhoudt mij niet op te merken, dat de van-ter-zijden, maar overigens schematisch voorgestelde vogel al evenzeer een insigne van de Duitse keizer geweest is, waarmede ik niet wil zeggen, dat de vogels van het Helmondse helmteken vast en zeker keizerlijke adelaars en in de oorspronkelijke vorm er van zijn, maar dat de mogelijkheid daarvan niet mag verwaarloosd worden. Men verbaze zich er niet over een dergelijk keizerlijk stuk in het zegel ener kleine stad der 13de eeuw terug te vinden, want de geschiedenis der Brabantse rechtstekens leert, gelijk ik herhaal, dat een dergelijke degradatie niet zeldzaam en deze loop van zaken zelfs logisch verklaarbaar is.

Het is echter weder de vraag, of deze eiketak identiek is met de twijg, bekend teken van het Duitse leenrecht. Immers blijkt deze, m.i. als deel van het geheel namelijk het eiken-

8) Ewald, Rheinische Heraldik, fig. 84. 1934.

schaarhout en waarbij niet aan het oeconomische belang er van als brandhout, maar aan het rechterlijke, als afscheiding der bebouwde erven moet gedacht worden, een eeuw later in de vrijheidszegels van Hilvarenbeek en Oirschot opgenomen. Het is m.i. uitgesloten, dat deze tak met keizerlijk leenrecht in verband zou staan, en van de andere kant is het redelijk te onderstellen, dat het symbolisch schaarhout zich uit de symbolische tak ontwikkeld heeft. Te meer hel ik tot deze overtuiging over, omdat de eikenboom m.i. hier te lande een zelfde rol als teken van uitscheiding gespeeld heeft, ditmaal niet ten opzichte van de private eigendom, maar van de gemeenschappelijke eigendom der naburen ten aanzien van het landschap.

Niettemin voert deze redenering bij de verklaring van het stadszegel van Helmond tot een abnormaliteit, want hoe kan men de eiketak als teken van volksrecht met de helm als heerlijk teken rijmen. Toch is dit m.i. te verklaren, waartoe ik op het m.i. daarmee te vergelijken ongewone wijs, dat men kan opmerken in het conventzegel van Tongerlo⁹⁾. In dit zegel ziet men het beeld van O.L. Vrouw, de patrones d.w.z. de werkelijke eigenares dezer abdij, welk beeld de kromstaf van de abt in de hand houdt. Dit is in hoge mate abnormal, want de kromstaf is het onbetwistbaar teken van de abt, zodat slechts de gevolgtrekking overblijft, dat de kromstaf het beeld op ongewone wijze in de hand gedrukt is. De facto voert O.L. Vrouw die staf op destijds ongebruikelijke wijze d.w.z. schuin vóór de borst, zodat men moet aannemen, dat iets dergelijks met de eiketak ten opzichte van de helm geschied is en inderdaad stelde ik reeds vroeger vast, dat de eiketak als helmteken destijds ongebruikelijk was.

De gegevens van het zegel en in het bijzonder van de helm wettigen het vermoeden, dat het een aanzienlijk heer was, die in het begin der 13de eeuw Helmond bezeten heeft. In het Brabantse jachtrecht der 14de eeuw leeft nog de herinnering, dat hij een zeer uitgebreid jachtrecht bezeten heeft, dat later, vermoedelijk door verlies van prestige tot de omtrek der stad beperkt werd¹⁰⁾.

Volgde hertog Hendrik I nu een Van Ittre, schoonzoon van een Van Horne, op, gelijk de eind-18de-eeuwse kroniekschrijver Brock en in navolging Coppens en Sassen, evenwel zonder vermelding van bron, geschreven hebben? Ook sluit hertog Hendrik I in 1200 een verdrag met de graaf van Gelre, waarin onder meer van zekere Godevart van Helmond als in het verleden sprake is. Naar toenmalig gebruik duidde diens toenaam

9) Van Splibeeck, De abdij van Tongerlo, p. 103.

10) Smit, Het Brabantsche jachtrecht etc., p. 82. 1911.

op verwantschap met een heer van Helmond en ook had deze St. Lambrechtsmannen, hetgeen, hoe verwijderd dan ook, op een verband met de bisschop van Luik wijst.

Maar ook plijt er iets voor de onderstelling, dat de Berthout's te Helmond aan het Leuvense Huis vooraf gegaan zijn. Ik dien het dus over deze familie te hebben, die een raadselachtige oorsprong heeft en zeker geen oud-Brabantse, d.w.z. van de hertog en diens macht afhankelijk is. Men heeft daarvoor een noodoplossing ter verklaring gevonden en zegt, dat de Berthout's dynasten waren, hetgeen een achteraf bedachte kwalificatie is om de 12de of 13de eeuwse machtigen van West-Europa aan te duiden, die niet in het hiërarchische verband van het toenmalig bestuur dezer landen door de keizer van Duitsland of de koning van Frankrijk passen. Er is geen enkele aanwijzing, dat de Berthout's ooit graven geweest zijn, maar wel de territoriale heren van een grondgebied, dat zich, zij het later in los samenhangende heerlijkheden opgelost, van West-Noord-Brabant tot vóór de poorten van Brussel heeft uitgestrekt en waarvoor geen enkele 13de eeuwse graaf zich te schamen had.

Andere families noemen zich naar haar stamslot of residentie, gelijk de graven van Leuven of de heren van Helmond, maar zij naar een voorvader Bertholdus, zoals de Merovingen, de Karolingen en de Capetingen het vóór hen deden. In het midden der 12de eeuw voeren zij een strijd op leven en dood met de toenmalige hertog Godfried II, zij het, dat deze, gelijk de overlevering het zegt, slechts als kind in de wieg aan de slag bij Grimbergen, een der residenties der Berthout's deelnam. Een eeuw later is het juist aan hen te danken, dat het hertogdom niet door een successiestrijd verdeeld wordt en weder een eeuw later wordt Mechelen door de hertog geannexeerd.

Even uitzonderlijk als de familie is haar wapen, dat in het Brabantse systeem niet past en geen ander is dan later door de Van Berlaer's, een jongere tak, zij het met veranderde emails, gevoerd wordt. Men zou er over kunnen twisten, of dit wapenschild niet een der typische van een vóór-13de-eeuws riddermatig geslacht is. Nu zijn het juist de drie palen of staken van dat schild, die de helm van Walterus de Stadeiken tot die der Berthout's stempelen, en kan op die grond wellicht het Helmonds exemplaar eveneens op die familie betrokken worden? Heeft Godevart zijn familienaam voor die zijner bezitting verwisselt evenals Jan Berthout, reeds gedaan had door zich Van Berlaer te noemen? Dit zijn vragen, die een nader onderzoek rechtvaardigen.

(Wordt vervolgd)

HET WAPEN VAN HELMOND

door dr. J. P. W. A. SMIT,
Oud-Rijksarchivaris in Noord-Brabant

(Vervolg van pag. 16).

Uit alles, hetgeen boven beschreven werd, is op te maken, dat ik de helm van het stadszegel niet als het deel ener wapenrusting, maar als een teken beschouw. Even goed als het wapen ener gemeente is haar zegel een teken van publiek recht en zelfs is het laatste van meer gewicht, want zonder dit zou een Middeleeuws bestuur, zodra het de phase van het mondeling en persoonlijk contact te boven en het intercommunale rechtsverkeer ingetreden is, vrijwel onmogelijk zijn. Het zegel is namelijk de enige bruikbare wijze om de doorgegeven schriftelijke bevelen en verklaringen geldig en uitvoerbaar te maken. Men dient zich om in deze gedachtengang te komen, voor te stellen, hoe hulpeloos het bestuur ener vroeg-middeleeuwse gemeenschap uit aangeboren recht was en dat hiertoe het recht van zegel niet behoorde. Dit recht kwam oorspronkelijk alleen de keizer toe, die het vervolgens ter wille der administratie aan zijne hertogen en graven verleende, die het op hun beurt na verloop van tijd aan hun ambtelijke lasthebbers gaven.

Omstreeks het jaar 1200, tijdstip ener der reorganisaties van het hertogdom Brabant, was de toestand in grove trekken aldus, dat de ministerialen reeds, maar de schouten der nieuwe orde en huns gelijken nog niet zegelden, terwijl deze toch bestemd waren om met het volk in aanraking te komen en de reorganisatie uit te voeren. Weliswaar had men de dynasten en kleinere grondheren, die zich aan de ambtenarij niet stoorden d.w.z. op eigen gezag en risico imiteerden en zich met de plaatselijke ingeboren besturen zo goed mogelijk verstonden. Het is uit dit compromis en uit deze samensmelting van heerlijk en volksrecht dat het gemeenterecht is voortgekomen. Van deze samenwerking is het stadszegel van Helmond, waarvan, als bekend, het oudste exemplaar formeel van 1241 dateert en dat reeds zijn inhoud niet ouder dan het begin der 13de eeuw kan zijn, de exponent.

Uit het bovenstaande blijkt het gewicht van dit zegel, hetgeen de reden is, waarom op de onderdelen daarvan opnieuw, maar nu uit een ander gezichtspunt, wordt ingegaan. Het zegel dezer periode bestaat uit drie delen: het omschrift of de zoge-

naamde legende, het zegelveld binnen de legende en het stuk, waarmede dit veld beladen is. De legende noemt de eigenaar van het zegelrecht, krachtens hetwelk deze door middel der was-schijf schriftelijke acten uitvoerbaar kan maken, zogenaamd authenticiseren. De overige twee delen van het zegel zijn van een ander en indirect karakter, daar zij teruggaan op, ja de afbeelding bevatten van iets, dat in werkelijkheid elders berust of om het in het geval van Helmond duidelijker te zeggen, elders opgehangen is.

Men dient zich van de gedachtengang, die tot deze reproductie aanleiding gaf, rekenschap te geven. De waarheid, die voor ons geschoold verstand direct bevattelijk is, dat namelijk het gezag het recht heeft om gehoorzaamheid af te dwingen, kan door de gemiddelde middeleeuwer — en op zijn bevatting-vermogen dient de administratie berekend te zijn — slechts in trappen door middel van zicht- en tastbare symbolen onderkend worden. Gelijk de vorst zich van zijn insigniën bedient, zo de plaatselijke heer van zijn bantekens, welke laatste hetzij aan het volksrecht ontleend dan wel door het heerlijk recht geschapen zijn. Deze tekens zijn te gelegener tijd en plaats uitgesteld of opgehangen en het heerlijk bestuur beeldt ze in zijn zegel af om dit er door te sterken.

Derhalve was te Helmond ter plaatse, waar het bestuur placht bijeen te komen, een ronde schijf opgehangen, teken van de volksban, getuige de rode kleur er van, die in werkelijkheid nog aan overoude rituele kracht herinnerde. In de bronzen stempel en dien ten gevolge in de afdruk er van in de was, werd deze kleur aangeduid door een arcering van elkander onder een hoek van 60 graden kruisende lijnen. Maar vóór deze stempel gemaakt werd, had de heer reeds op eigen gezag zijn helm op dat bord bevestigd m.a.w. het met dat teken als blijk zijner macht beladen en deze helm was uiteraard van ijzer dan wel reeds versierd en dus als van zilver voorgesteld.

Bovendien was er de eiketak, waarover reeds gesproken werd, van heden onbekende kleur en betekenis, die aan deze symbolieken helm, derhalve tegen alle normale krijgs- of tournooigebruik in, bevestigd was. Misschien had men dit zonder opzet gedaan, misschien, omdat men naar middeleeuws gebruik het feitelijk verband tussen beide stukken, als de heer betreffende, wilde betonen.

De legende echter is het zegel eigen. Oorspronkelijk was zij eveneens een teken als afbeelding van de naam van de eigenaar van het zegelrecht, maar in deze tijd is dit in onbruik gevallen en geeft de legende nog slechts te kennen, door wie het zegel hetzij uit kracht van wet dan wel gewoonte aan de acte wordt

gehecht en waardoor deze rechtsgeldig uitvoerbaar wordt.

Te Helmond luidt zij, met aanvulling der afgekorte of verdwenen letters: † sigillum : burgencium : opidi : de : Helmont, hetgeen beduidt, dat het zegelrecht aan de burgenses der stad, derhalve aan hen, die als dienstlieden aan de burcht verbonden of beter aan de burchtheer onderhorig waren of nog zijn, toekomt. Omdat het recht van zegel, als gezegd, een heerlijk recht is, wordt men hier voor een verandering van recht gesteld, die, normaal uit kracht van gewoonterecht te verklaren, maar gezien het tijdstip, formeel 1241, maar vermoedelijk reeds een twintigtal jaren of meer geleden, toch wel zeer naar revolutie riekt. Intussen is dit slechts een onderstelling en zou het alsnog vinden van een ouder zegel, ditmaal van de heer van Helmond zelf, voorganger van de hertog, mogelijk opheldering brengen. Want dat de burgers van Helmond eigenmachtig het initiatief zouden genomen hebben om het plaatselijk banteken in een zegel op te nemen, komt mij nog ongewoner en onbegrijpelijker voor. De burchtheer zou dan wel zeer diep gevallen zijn.

Na deze onstuimige ontwikkeling van het stadszegel, waaruit de groei der stad zelve kan worden afgelezen, is blijkbaar een tijd van rust ingetreden, althans wat de stedelijke administratie betreft, want dat Helmond in 1314 als villa betiteld wordt, kan voor een incidentele en tijdelijke publiekrechtelijke degradatie aan gezien worden. Deze heeft in het zegel echter geen spoor achter gelaten.

De heer van Helmond daarentegen was formeel gerechtigd om de afbeelding van het ter plaatse uitgestelde niet alleen in zijn zegel, maar ook in zijn schild, destijds het teken bij uitstek van zijn heerlijk gezag, te voeren, daartoe eventueel de hem slechts rood toeschijnende kleur der schijf eenvoudig overnemend dan wel, zo dit te volks geoordeeld werd, door een gelijk gekleurd pelswerk, het keel vervangend, en dit aldus vermeerderd schild op zijne afstammelingen te doen vererven.

Wat de hertog van Brabant aangaat, versmade deze de ontlening aan een afgelegen bezitting, gelijk ook de Berlaes, later deden. Want voor deze Berthout's ging de familie vóór het familiebezit, terwijl de voorgangers van de hertog, na hun teken van riddermatigheid aan het plaatselijke toegevoegd te hebben, de bovengeschetste aanname van een familiewapen niet toegepast hebben, vermoedelijk, omdat dit gebruik in het begin der 13de eeuw nog onbekend en hoogstens in opkomst was. Een wapen der oude Van Helmond's is althans tot heden niet bekend en zal vermoedelijk wel nooit bekend worden.

Thans keer ik tot het stadswapen terug, waarvan, als ge-

zegd, het oudste blijk eerst uit de 16de eeuw schijnt te dateren. Nadat immers in 1314 de verhouding tussen heer en stad geregeld werd, liep alles als van ouds en was geleidelijk de herinnering aan de betekenis van het zegel en van de oorsprong van het dualistisch bestuur en evenzeer van het stadszegel, waaraan trouwens een tweede voor het dagelijks gebruik was toegevoegd, verloren gegaan.

In de loop der 16de eeuw veranderde de verhouding tusheen en stad of stelde de eerste er prijs op om aan zijn wapen, zijnde van goud met drie banden van keel, dat hem niet onverdeeld toekwam, integendeel dat der familie was, iets eigen, nam. een teken zijner heerlijkheid Helmond toe te voegen. Volgens de regels der heraldiek, die de schijf niet kent, was dit slechts mogelijk door de stadshelm op een schild, generaal teken van gezag, te plaatsen, en van dat geheel een wapen der heerlijkheid te maken. Fig. 6. 11). Zodoende gelukte het hem, dat wapen met dat der familie Cortenbach kwartilerende of als haar schild aan het evenzo samengestelde familiewapen toevoegende, van dat familiewapen een eigen te maken, dat eventueel weder op zijn erfgenamen zou kunnen overgaan.

Tevens werd van de helm een destijds moderne gemaakt en deze van het oude helmteken, dat trouwen geen echt helmteken was of althans destijds geacht werd een stad kwalijk toe te komen, ontdaan.

Het is mogelijk, dat destijds ergens reeds een stadstournooihelm was uitgesteld, maar meer waarschijnlijk acht ik het, dat de stad omstreeks het jaar 1676, toen zij haar voorrechten in een privilegeboek deed veilig stellen, zich eenvoudig bij het heerlijk gebruik heeft aangesloten door op de band van dat boek dat wapen als superlibris te doen stempelen, hetzij daarmede 's heren recht alsnog toegevend dan wel de tournooihelm van zilver op het veld van keel voor haar eigen wapen houdende. Fig. 3. 12). Welbeschouwd is de helm van Helmond dus driemaal van eigenaar veranderd.

Met dat al schijnt de liefde der stad voor haar wapen een platonische geweest te zijn, want zij is met het gebruik van haar zegel minstens tot 1815 door gegaan. Minstens tweemaal was de stempel er van sedert het jaar 1241 vernieuwd, eens in

11) Familieboek der Helmondse Cortenbach's in Stadsarchief. 16de eeuw. Sch. 1/3.

12) Superlibris van een privilegeboek van Helmond. Omstr. 1676. Bruin lederen band met gouddruk, fol. Rijksarchief in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch. Coll. aanwinsten 1889 no. 1. Sch. 1/2.

of vóór 1356 met wijziging der legende in : s burgencium : et : opidi : de Helmont ; eens in of vóór 1554 met de legende : afbeelding verm. van een vogel met uitgespreide vleugels : s : burgencium . et . opidi : de : Hel mont :. Fig. 2 en 4. Sch. 1/3 13).

Bij Souverein Besluit van 14 Dec. 1814 werd vastgesteld, dat de gemeenten en andere officiële lichamen hunne reeds gebruikelijke wapens zouden kunnen doen bevestigen of nieuwe bekomen. Dientengevolge heeft de stad Helmond in de eerste helft van het jaar 1815 door bemiddeling van de gouverneur der provincie aan de Hoge Raad van Adel de bevestiging van haar wapen gevraagd, daartoe echter niet een afbeelding van haar wapen, maar van haar zegel inzendende. Daar dit besluit aldus werd geïnterpreteerd, dat de samenstelling der verlangde wapens aan de aanvragers moest worden overgelaten, heeft de Hoge Raad met deze afbeelding genoegen genomen en haar alleen naar de toenmaals geldende begrippen van heraldiek gecorrigeerd, d.i. o.a. als wapenkleuren, want het zegel vertoonde voor het oog geen kleuren, van de rijkskleuren voorzien. De bevestiging is in het jaar 1817 en onder de volgende omschrijving geschiedt: zijnde van lazuur, beladen met enen links en profil getareerden antieken helm, cimé van een vogeltje, perché op een afgehouwen tak, met twee beugels boven den helm bevestigd, alles van goud; het schild gedekt met een gouden kroon van vijf fleurons". De bekroning was een toevoeging van de Hoge Raad zelf, toegekend aan meerdere plaatsen, ook indien zij geen stadsrechten bezeten hadden. De daarbij gevoegde, als authentiek beschouwde tekening kan niet anders dan een karikatuur genoemd worden. Fig. 7.

Sinds dien werden met dat wapen de officiële verklaringen afgegeven tot in 1920 de verbetering der nalatigheid werd aangevraagd. Door een tweede besluit werden dus de emails en de helm gewijzigd, zodat het gemeentewapen thans een sterke gelijkenis met het zegel van 1241 vertoont. Echter hoop ik door het bovenstaande aannemelijk gemaakt te hebben, dat een terugkeer tot het 17de-eeuwse stadswapen meer aan de werkelijkheid zal beantwoorden 14).

13) A. Sassen, Hist. atlas van Helmond, pl. 14 b en d. 1881.

14) Zie de fig. 8 en 9, ontleend aan ter gemeentesecretarie gebruikte zegel-druk-stempels, waarin versies van het tegenwoordige wapen, gelijk men zich het wenste. M.I. is fig. 9 te verkiezen.

k (dr. van

wt Marti-

Rixtel;

nk, overl.
met Catha-
leden 1-8-
anna Rooij-

nk veri.

Donk;
overl. 21-

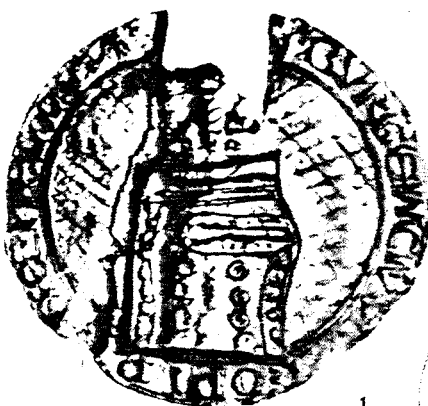
Donk, huw-
Thiel, geb.
n Geertru-

geb. 13-4-
en Donk,
met Johan-
verl. 23-12-
van Goch).

nk, huwde
geb. 9-4-
en Donk,

D

shot, mole-
anna Maria
zich 30-5-
trekt 1-5-

1

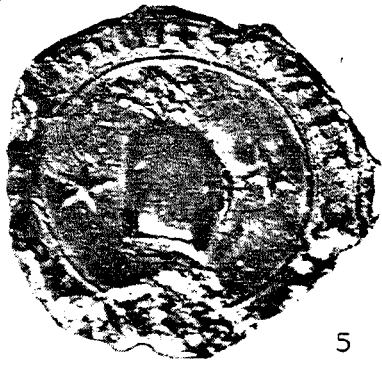
2

3

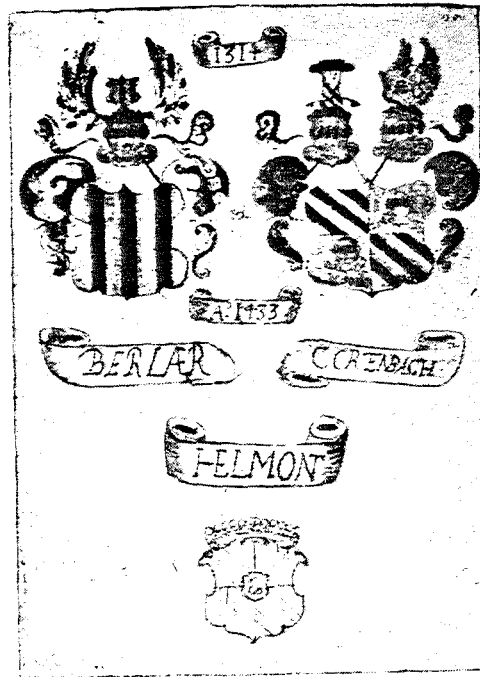
4

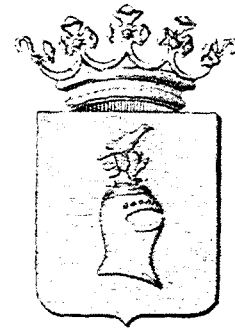
5

Het Wapen van Helmond

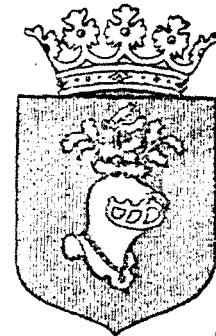
De Brabantse Leeuw, Jrg. 7. afl. I

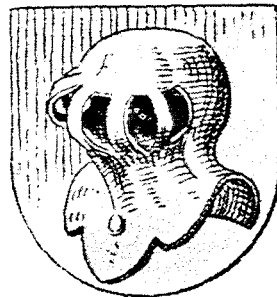
6

7

8

10

9

Het Wapen van Helmond

De Brabantse Leeuw, Jrg. 7, afl. 1

VAN WEGE DEN KONING.

DE HOOGHE RAAD VAN ADEL, gebruik makende van de magt aan
denzelven verleend, bij besluit van den 20ten Februarij 1816., bevestigt bij
dezen de Gemeente van *Helmond*.

ingevoelge het, door haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende Wapen:

*Lijns van Saxon, Citasent
alles van goud. Tot Schild*

*met een Helms, waarop een Kegel
gezet met een Kroon van goud.*

Gedaan in 'S GRAVENHAGE den 16: July 1817.

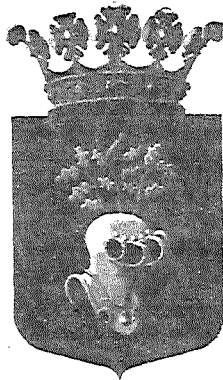
*Ant. J. B. van
1817*

TER ORDONNANTIE VAN DEN HOOGHEN RAAD.

*de Heer van
Secretaris.*

VAN WEGE DEN KONING.

DE HOOGHE RAAD VAN ADEL, gebruik makende van de magt
aan denzelven verleend, bij besluit van den 20^{den} Februarij 1816, bevestigt bij dezen
de gemeente *Helmond*,
ingevolge het door haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende Wapen:

*in keel een omgewende tournooihelm met
als helmteken drie eiketeljes en een
vogeltje op het middelste daarvan,*

alles van zilver.

*Het schild gedekt met een vijfbla-
derige kroon van goud.*

Gedaan in 'S-GRAVENHAGE, den 12^{den} Maart 1924.

W. G. van Arbeck.

Presid.

TER ORDONNANTIE VAN DEN HOOGEN RAAD.

W. H. Deelaerts van Blokland. Secretaris.

VOOR EENSLUIDEND AFSCHRIFT:

'S-GRAVENHAGE, 14 november 1920

De Secretaris van de Hoge Raad van Adel,

Hrauwertz

Wapen Helmond

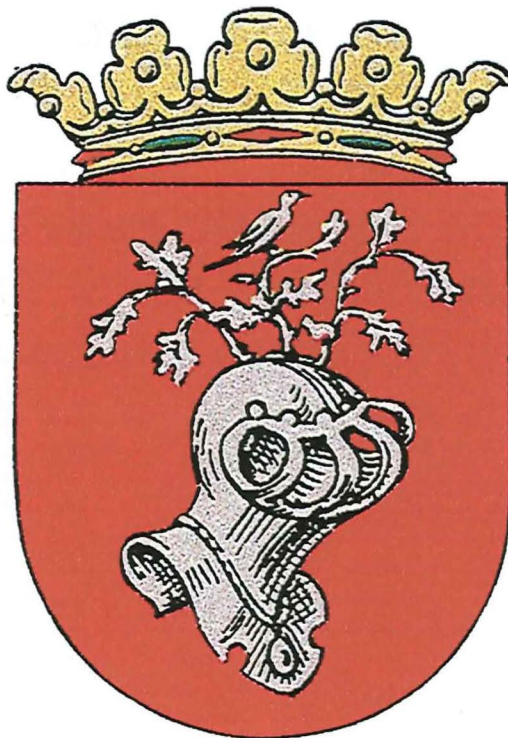
12 maart 1924: "In keel een omgewende tournooihelm met als helmteken drie eiketakjes en een vogeltje op het middelste daarvan, alles van zilver; het schild gedekt met een vijfbladerige kroon van goud."

Geschiedenis van het wapen

Schepenen van Helmond zijn bekend vanaf 1241. In 1241 gebruikten schepenen van Helmond een zegel waarin binnen het randschrift + S: BVRGENCIVM ET OPIDI DE HELMONT een naar heraldisch links gerichte platte pothelm waarop als helmteken: drie niet definieerbare takjes, met op het middelste een omgewende vogel. Het type helm werd als meest gewoon beschouwd in de 13de eeuw. In de 16de eeuw werd een nagenoeg identiek zegelstempel gesneden, dat nog in 1922 aanwezig was. De helm in het wapen werd vóór 1600 vervangen door een schuinlinksgeplaatste ceremoniële toernooihelm, de takjes door eiketakjes. De helm is van het type dat voorkomt vanaf het midden van de 15de eeuw. De toernooihelm komt, voor zover bekend, voor het eerst voor op de wapenkaart van Zangrius (1600). Daarop staat de zilveren toernooihelm op een rood schild. De kleuren zijn echter al bekend uit het wapenboekje Brocx [BHIC], dat vermoedelijk uit ca. 1590 dateert: "der stadswapen een wit helmet int root velt". De brief van de burgemeester uit 1815 is niet bewaard gebleven. Bekend is slechts dat hij de oorsprong van het wapen niet opgaf. Hij zal echter - gezien het bevestigde - een afdruk van het stadszegel hebben ingezonden en verzuimd hebben de kleuren aan te geven. De Hoge Raad van Adel bevestigde Helmond in 1817 het bezit van een wapen: "Zijnde van Lazuur, beladen met een Helm, waarop een Vogel, alles van goud.- het schild gedekt met een Kroon van goud." Niet omschreven is dat op het diploma de kroon vijf

Wapen Helmond

bladeren heeft. Ook is niet vermeld dat de vogel op een takje zit. De kleuren zijn de rijkskleuren. Op basis van de beschouwingen van rijksarchivaris J. Smit verzocht de gemeenteraad Hare Majesteit in 1920 om verbetering van het wapen. Daarop werd bij Koninklijk Besluit van 12 maart 1924 nr. 5 het wapen met bovenstaande beschrijving verleend. Het wapen van 1924 combineert het sinds ca. 1600 voorkomende helmtype met het helmteken uit het middeleeuwse zegel in de juiste kleuren.

[TV-programma's](#)[Radio-programma's](#)[Themasites](#)[Dossiers](#)

Gemeentewapen blijft logo Helmond

Dit wapen blijft het logo van Helmond.

HELMOND - Het gemeentewapen van Helmond blijft het logo van de stad. Het plan van het college van B en W om het logo te vervangen door de letter H van Helmond is door de politiek afgeschoten.

De raadscommissie verwierp het voorstel maandag unaniem. De partij Helmondse Belangen die de kwestie op de politieke agenda zette, is tevreden. Volgens fractievoorzitter Smits kan het ontwerp voor een ander logo de prullenbak in.

Link:

[Gemeente Helmond](#)

maandag 14 november 2005 om 22:33 uur

- [Home](#)
- [Nieuws](#)
- [Radio](#)
- [Televisie](#)
- [Teletekst](#)
- [Agenda](#)
- [Links](#)
- Brabant nieuws**
- [Meningen](#)
- [Actie ex-werknemers LG.Philips](#)
- [Speeltoes](#)
- Downloads**
- [Boetes geest tegen varkensboeren Best en Veghel](#)
- [Omroep Brabant](#)

Vier jaar voor doodslag in drugscene

Hoofdkantoor Siemens VDO naar Eindhoven

Donderdag herdenking neergestoken Mark Brouwer

Audio & Video

Oude tabakspijpen gevonden in Breda

Nieuwe fossielen in Oertijdmuseum

Zwemmende otter gespot in Waspik

Actie ex-werknemers LG.Philips

Bergen op Zoom houdt voeten droog

Laatste reacties

Vraag Donderdag (7)

Actie ex-werknemers LG.Philips (1)

Reageer op Olifantendoders (73)

Donderdag herdenking neergestoken Mark Brouwer (12)

Tilburg besteedt 170.000 euro aan promotie 200.000ste inwoner (8)

[Bookmark deze site](#)

Zoeken

zoeken naar ...

Vandaag Morgen

Dag	vr	za	zo
Max °C	2	2	4
Min °C	-3	1	-2

[Weerpraatje](#)

Verkeersinformatie

Files: 0
Lengte: 0 km

[Meer informatie](#)

Vraag van vandaag

Bijna driekwart van de Brabanders vindt dat ze in meer of mindere mate dialect spreekt, zo blijkt uit onderzoek. En jij?

Ik spreek dialect

Ik spreek geen dialect

Ja

Nee

Ik weet het niet

Ik heb geen loonstrookje

[Stem](#)

[New edition Hard Nature](#)

[Getting the picture \(video\)](#)

[Bredase Klüntocht 2006](#)

[Frankenstein Nu](#)

[Filmaffiches](#)

[Contact](#)

Beschrijving van het gemeentewapen

Het wapen is omschreven in een authentiek afschrift van het diploma van 12 maart 1924 d.d. 14 november 1959: "In keel een omgewende tournooihelm, met als helmteken drie eiketakjes en een vogeltje op het middelste daarvan, alles van zilver. Het schild gedekt met een vijfbladerige kroon van goud."¹⁶⁵

De gemeentevlag

Traditioneel voerde men te Helmond tot 1959 vlaggen in de wapenkleuren: twee even lange banen van rood en wit. Bij een keuze voor verticale banen kwam alleen de volgorde wit en rood in aanmerking, omdat de Gelderse gemeente Valburg reeds een vlag van die kleuren in de omgekeerde volgorde voerde. Merkwaardig genoeg wees de Hoge Raad van Adel het gemeentebestuur niet op de parallel met de vlag van de republiek Malta.

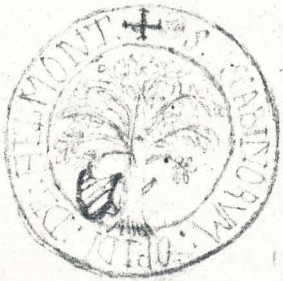
In mei 2003 verzocht het gemeentebestuur de NCWV om een advies te verstrekken voor een nieuwe, meer kenmerkende gemeentevlag. Als model voor de helm raadde Willem van Ham namens de commissie aan om het eenvoudigste voorstelling van de helm te kiezen, namelijk die uit het oudste stadswapen. Als de helm met versiering zou worden gebruikt, zou een rommelig geheel zijn ontstaan. Voor het uiteindelijke ontwerp werd overleg gepleegd met de vlaggenkundige drs. J. van Heijningen te Utrecht. In de nieuwe vlag is de helm over de scheiding van twee wit en rode banen geplaatst. Thans bevindt zich de rode baan als donkerste kleur aan de stok- of broekzijde.

¹⁶⁵ WVNBr., 175-176.

N° 1. - Schild van Laruur beladen met eenen
 „ links en profiel getoonden helm, cime
 „ van een vogel op een afgehouwen
 „ tak, met twee beugels boven den helm
 „ bevestigd. Alles van goud. Het Schild
 „ gedekt met eenen gouden kroon van
 „ vijf fleurons. - Aldus de O. B. van Aldel.

N° 2. - Aanmerking. Ontrent 1520. is de Helm
 „ van het oude wapen bij eenen brand te
 „ loor gegaan, en door het nerenstaande versan-
 „ gew. - Het schijnt een haartje groter, is
 „ van eenen fijner bewerking dan het oude, en
 „ heeft het vandschrift in latijnsche letters.
 „ Het oudere, dat oorigens wtkomen op dit ges.
 „ tijdt, heeft het vandschrift in gotische hoofd
 „ letters.

(N. dit is de ma,
 „ kleinlyke grootte.)

N° 4. - Tegenzegel van Zegel n. 2. - Het tegenzegel
 „ van het oudere grote Zegel, heeft, bij een weinig
 „ meer plakkerige uitvoering het vandschrift
 „ van in gotische hoofdletters, en mist het
 „ wapen. (N.B.) des eerste Haaren, - heeft ook
 „ geen bloote roetelo. - Het Zegel der
 „ Aldus de O. B. van Aldel.

Politiek staat achter gemeentewapen

Nieuw logo Helmond is kansloos

Door HANS VERMEEREN

HELMOND – De kans dat het Helmondse gemeentewapen uit het logo van de gemeente Helmond verdwijnt, is miniem.

Het plan daartoe van het college van B en W maakt namelijk geen enkele kans bij de Helmondse politiek.

Die conclusie viel te trekken na het begrotingsdebat gisteravond in de Helmondse gemeenteraad.

Het omstreden plan behelst de invoering van een nieuwe gemeentelijke huisstijl. In dat kader moet de historische Helmondse helm in het gemeentelogo wijken voor een zakelijke 'H' op een schildje. Het plan kreeg een stortvloed aan kritiek vanuit de bevolking van Helmond.

Tijdens het debat gistermiddag en -avond – waarin de gemeentebegroting voor het komende jaar werd besproken – lieten verschillende partijen merken helemaal niets in het voorstel te zien.

Eerder al hadden Helmondse Belangen, Helder Helmond en Helmond Aktief laten weten tegen het nieuwe logo te zijn.

Aan dat rijtje konden gisteravond ook CDA, PvdA en SP toegevoegd worden. CDA-fractievoorzitter Jan Roefs zei dat zijn partij 'zeer gehecht is aan het gemeentewapen, ook op het gemeentelijke briefpapier'.

PvdA-fractievoorzitter Seyed bekritiseerde burge-

mening van de mensen in de stad.

SP'er Hans Verbakel verder vroeg zich af welk raadslid nog in kon gaan tegen de 'enorme kritiek' die is losgekomen. „En ook wij vinden het logo niet mooi.”

In de wandelgangen tijdens het debat bleek dat ook SDOH en VVD niet warm te krijgen zijn voor het plan.

Burgemeester Jacobs wilde gisteravond niet inhoudelijk op het logovoorstel ingaan, en verwees naar het debat hierover dat maandag gevoerd wordt. „Maar ik ben blij dat het onderwerp iedereen zo aanspreekt en dat er nu al zo'n levendige discussie woedt.”

Burgemeester zwaar onder vuur

Wapen van Helmond blijft logo

Door ANJA VAN DEN AKKER

HELMOND – Het historische gemeentewapen blijft het officiële logo van Helmond. Dat was gisteravond het unanieme advies van de commissie Algemene en Bestuurlijke Aangelegenheden. Tijdens de felle vergadering kwam burgemeester Jacobs zwaar onder vuur te liggen.

Het eerder uitgelekte plan om een strakke 'H' als nieuw logo voor Helmond in te voeren, sneuvelde gisteravond zonder noemenswaardige discussie. Na alle eerdere commotie was er geen fractie meer die er ook maar één goed woord voor overhad.

Maar terwijl iedereen dacht dat dit het enige ontwerp was, toverde burgemeester Jacobs plotseling nog twee varianten uit de hoge hoed. Een schild met helm én het voorstel om het gemeentewapen als logo te handhaven, maar dat te verwerken in een nieuwe huisstijl. In dat laatste plan zou voor de strakke 'H' toch nog een kleine rol zijn weggelegd als mini-keurmerkje. Daar kon iedereen zich in vinden.

De burgemeester gaf toe dat de manier waarop de discussie over het logo was verlopen 'een ongelukkige regie' was, maar dat bleek te weinig betrouwbaar voor de commissie.

Poedelprijs

Vooraf de opmerking van J. Boetzkes (PvdA), die de burgervader aansprak op onvoldoende affiniteit met de stad en deze manier van besturen goed vond voor de poedelprijs, schoot Jacobs in het verkeerde keelgat. Ook de andere commissieleden wezen erop dat de raad weliswaar geld beschikbaar heeft gesteld voor een nieuwe huisstijl, maar dat dit nooit is teruggekoppeld. „U had dit op deze wijze nooit zo moeten presenteren”, vond S. Ferwerda van Groen-Links-D66. De Helmondse Seniorenpartij reageerde even-

- Het oude, vertrouwde wapen van Helmond.

- Het ontwerp met de 'strakke' H.

verzoek van Helmondse Belangen voor een interpellatiedebat in de gemeenteraad afgevoerd, er wordt steeds gesproken over één logo en nu duiken er plotseling drie varianten op. Dit is onzuiver.”

► Jacobs: 'opmerkingen beledigend' / [Helmond Plus/17](#)

Jacobs buitengewoon teleurgesteld:

'Opmerkingen beledigend'

► Vervolg van pagina 13

Coalitiegenoot SDOH stelde dat het college net op tijd overstag is gegaan. „De bevolking is nog nooit zo eensgezind geweest. B. en W. solliciteerden naar de zak van Sinterklaas, maar hebben nu berouw getoond”, aldus Th. van de Ven van de SDOH.

„De politiek moet veel dichter bij de burgers staan”, was de conclusie van CDA-commissielid A. Sauvé.

Een getergde Jacobs zei buitengewoon teleurgesteld te zijn

en vond een aantal opmerkingen 'ronduit beledigend'. Wel gaf hij toe dat het misschien beter was geweest als dit eerder in de commissie was besproken. Maar dat het imago van de raad nu is geschonden, daar wilde hij niet aan.

De burgemeester vond niet dat er helemaal geen rekening was gehouden met de emoties van de burgers. Maar daarnaast zei hij wel dat het college wellicht toch te veel naar de rationele kant heeft gekeken en te weinig naar de emotionele aspecten.

Hij verwacht dat het college conform dit advies zal besluiten, maar voegde er fijntjes aan toe dat de drukkosten voor het nieuwe papier hoger zullen uitvallen. Want het historische wapen heeft veel meer kleuren dan de strakke rood-witte 'H'.

• **De commissie kreeg gisteren nog een alternatief ontwerp te zien, met daarin de gestyleerde helm uit de gemeentevlag. Maar ook dit ontwerp werd verworpen.**

Foto Kees Martens

